

Ladányi Éva

AZ ELSAJÁTÍTÁSI MOTIVÁCIÓ GYERMEKKORBAN

RECENZIO AZ *ASSESSING MASTERY MOTIVATION IN CHILDREN USING THE DIMENSIONS OF MASTERY QUESTIONNAIRE (DMQ)* CÍMŰ KÖNYVRŐL¹

A könyv témája – ahogyan az a címéből is egyértelműen kiderül – az elsajátítási motiváció mérésének elmélete és gyakorlata gyermekek körében, és a mérésben elsődleges szerepet játszó *Elsajátítási motiváció kérdőív (DMQ)* sokoldalú bemutatása. A fejezetei, terjedelme és a szerzői alapján – már az olvasás megkezdése előtt gondolhatjuk –, hogy az elsajátítási motiváció mérésével kapcsolatos, sokéves kutatói munka tapasztalatait összegző, monografikus könyv. A szerkesztők közül George Morgan emeli ki az előszó, a könyvet az ő tiszteletére ajánlva. Morgan társszerzőként 1995-ben szerkesztett egy tanulmánykötetet,² amely úttörőnek számított az elsajátítási motiváció témakörében. A kötet másik két szerkesztője és szerzője is egyben: Hua-Fang Liao és Józsa Krisztián is az elsajátítási motiváció nemzetközi szinten elismert kutatói, a definíció megalkotói,³ akik a DMQ kérdőívek fejlesztésében is meghatározó szerepet játszanak. Az egyes fejezetek szerzőit áttekintve talán tanulmánykötetnek is tűnhet a könyv, azonban logikusan felépítve halad, a DMQ kérdőívek empirikus kutatásainak tapasztalatait, és ezzel párhuzamosan az elsajátítási motiváció elméleti kereteinek alakulását járja körül a szerkesztők által meghatározott felépítés alapján. A recenzió logikai menete a fejezetek szerinti bemutatást követi, azonban ez nem minden esetben volt egyszerű feladat: a fejezetek átjárhatósága és sok ponton való kapcsolódása nehezíti az összefoglalást, az olvasó számára azonban a komplex látásmód elsajátítását segíti a témában. Az elsajátítási motiváció témakörében való jártasság minden pedagógus, neveléssel foglalkozó szakember nélkülözhetetlen, hiszen alkalmas a tanulói teljesítmény előrejelzésére. A legújabb kutatások eredményei arra is rávilágítanak, hogy az elsajátítási motiváció nemcsak ezt a funkciót tölti be, hanem fejleszthető is,⁴ így lehetséges eszközévé válhat a tanulói teljesítmény pozitív irányú befolyásolásának is.

¹ MORGAN, George A.–LIAO, Hua-Fang–JÓZSA Krisztián (szerk.): *Assessing Mastery Motivation in Children Using the Dimensions of Mastery Questionnaire (DMQ)*, Szent István Egyetem, Gödöllő, 2020. <http://www.staff.u-szeged.hu/~jozsa/DMQbook.html> [2022. 06. 08.]

² MACTURK, Robert H.–MORGAN, George. A (szerk.): *Mastery motivation: Origins, conceptualizations and applications*, Norwood, NJ: Ablex, 1995.

³ MORGAN, George A.–JÓZSA Krisztián–LIAO, Hua-Fang: *Introduction to the HERJ special issue on mastery motivation: Measures and results across cultures and ages*, Hungarian Educational Research Journal, 2017/7. (2.) 5–14. (Későbbiekben: Morgan és mtsai., 2017.)

⁴ HASHMI, Shazia Iqbal–SEOK, Chua Bee–HALIK, Murnizam Hj: *Enhancing persistence on mastery tasks among young preschool children by implementing the "I Can" mastery motivation classroom program*, Hungarian Educational Research Journal, 2017/7 (2.) 127–141.

Az első fejezet az elsajátítási motiváció definícióját⁵ és fejlődésének történeti áttekintését adja. Elsajátítási motiváció alatt olyan motivációt értünk, mely bizonyos feltételek fennállása esetén elvezethet egy készség elsajátításához, begyakorlottságához. A könyv történeti szempontból áttekinti az elsajátítási motiváció-kutatások fókuszpontjait (pl. a célorientált kitartást mint a viselkedésszervező funkciót a szabad játékban). A fejezet középpontjában, az elsajátítási motiváció mérésének lehetőségei állnak.

Az Elsajátítási motiváció kérdőív (Dimensions of Mastery Questionnaire 17, DMQ17) változata több mint 20 éven át számított meghatározó vizsgálati eszköznek a nemzetközi kutatásokban, az ezekből a mérési tapasztalatokból továbbfejlesztett DMQ 18 jelenleg a legmegbízhatóbban használható változata. A kérdőív 6 hónapos kortól egészen 19 éves korig használható, megbízhatóságát rengeteg nemzetközi adat támasztja alá, hiszen a kérdőívet több nyelvre is adaptálták. Mivel nemcsak neurotipikus gyerekek mérésére alkalmas, így a klinikai gyakorlatban is hatékony mérőeszköznek bizonyul. A mérés korai gyerekkorhoz kapcsolódó története a fogalom alakulásával is összefüggésben áll: a 90-es évek közepéig főként a kisgyermekkorra fókuszál a kutatások hatásköre. A bemutatott kérdőíven kívül a fejezetben egyéb, innovatív mérési lehetőséget is megismerhetünk, amelyek a DMQ-val végzett kutatások alapján jelöltek meg szükségeseknek. A FOCUS (Finding Out Children's Unique Strengths) nevű teszt⁶ játékos feladatokkal méri az óvodások és kisiskolások elsajátítási motivációját. Emellett szintén a könyv egyik szerkesztőjének nevéhez fűződik a Tantárgyi elsajátítási motiváció kérdőív (SSMMQ, Subject Specific Mastery Motivation) kidolgozása is,⁷ mely az egyes tantárgyakhoz (olvasás, matematika, természettudományok, angol) kapcsolódóan képes mérni az elsajátítási motivációt. A DMQ alapján dolgozták ki továbbá a DAMMQ (Dimensions of Adult Mastery Motivation Questionnaire) kérdőívet,⁸ mely felnőttek mérésére alkalmas és szintén számos adaptációja bizonyítja megbízhatóságát.

A második fejezet középpontjában a DMQ 17 nemzetközi használata, és a kutatások eredményei állnak, amelyek lehetővé tették a DMQ 18 kidolgozását. A DMQ 17-et 1997-ben véglegesítették (előzményként több korai kérdőívvel), majd lefordították magyarra, kínaira és spanyolra. Széles körű használata magyar,

⁵ Magyarul először: JÓZSA Krisztián: *Az elsajátítási motiváció szerepe a kritériumorientált pedagógiában*, Új Pedagógiai Szemle, 2000/10. 78–82.

⁶ JÓZSA Krisztián–BARRETT, C. Karen–JÓZSA Gabriella–MORGAN, A. George: *FOCUS teszt: új, számítógépalapú vizsgálati eszköz 3–8 éves gyermekek számára [FOCUS test: A new, computer-based assessment for 3–8-year-old children]*, Gyermeknevelés, 2019/7 (2–3.), 111–124.

⁷ GILMORE, Linda–ISLAM, Shaheen–YOUNESIAN, Sharifeh–BÚS Enikő–Józsa Krisztián: *Mastery motivation of university students in Australia, Hungary, Bangladesh and Iran*, Hungarian Educational Research Journal, 2017/7 (2.) 178–191.

⁸ DOHERTY-BIGARA, Jennifer–GILMORE, Linda: *Development of the Dimensions of Adult Mastery Motivation Questionnaire*, The Australian Educational and Developmental Psychologist, 2015/32 (2), 142–157.

kínai és természetesen angol nyelven szolgáltatott számos adatot, megalapozva a kutatás komplexitását: az elsajátítási motivációról való tudás mélyítését különböző fejlettségi szintű gyermekpopulációkban. Ezek alapján a DMQ 18 még megbízhatóbb kérdőív, mely figyelembe veszi a négy korcsoportra (6 hónap–2 év; 2–6 év; 6–18 év; 9–18 év) osztott populáció fejlettségi és kulturális eltéréseiből adódó lehetőségeket. További fejlesztés, hogy a kérdőív egyes tételeinek módosítása során a nyelvi eltérésből adódó félreértéseket is kiküszöbölték. Ennek érdekében kisebb számban tételeket töröltek, dolgoztak át, helyzetek át a faktoranalízis során más dimenzióba. A DMQ 18 reliabilitása mind a 12 fordítás esetében megfelelő volt, a pontos statisztikai adatokat a 4. és az 5. fejezet mutatja be. A kérdőív validitásának kapcsán fontos kérdések merültek föl, többek között, hogy mire használják a DMQ-t (pl. az elsajátítási motiváció egyéni különbségeinek mérésére, a szülők véleményének mérésére, a tanulmányi siker előrejelzésére stb.), kiknél alkalmazzák (milyen nyelven beszélő szülők, milyen fejlettségű és korú gyermeküket értékelik), és hogyan értelmezik a pontszámokat. A legfontosabb talán pedig az elsajátítási motiváció fogalmának összetettsége: nem mér-e többet vagy esetleg kevesebb, mint ami szükséges. Számos definícióban hangsúlyozzák,⁹ hogy az elsajátítási motiváció mint összetett pszichikus rendszer értelmezhető, melynek két fő komponensét különítik el (1) az instrumentális vagy tárgyi, és (2) az expresszív vagy kifejező, érzelmi összetevőt. A fogalmi komplexitás felveti a mérés nehézségeinek kérdését. A 2. fejezet részletesen bemutatja az elsajátítási motiváció dimenzióit is, mely egyrészt az elméleti keretek megalkotása szempontjából fontos, másrészt további kutatási célok megjelöléséhez is. Ezek a dimenziók: az értelmi, a motoros, a szociális (felnőttekkel és kortársakkal) és az érzelmi (elsajátítási öröm) összetevők.

A harmadik fejezet az aktuális kutatásokról számol be, továbbá a nagymintás vizsgálatok alapján leírható normákról a tipikus fejlődésű gyerekek mind a négy korcsoportját érintve. A kutatások adatait táblázatok foglalják össze, mely adatok számos ország (Egyesült Államok, Magyarország, Tajvan, Ausztrália, Indonézia, Irán, Törökország, Kenya, a Moldovai Köztársaság, Banglades) kutatási eredményeit szemlélteti. Minden táblázatban szerepel a kérdőív életkori változata, az értékelők típusa, azon gyermekek jellemzői vagy fejlettségi állapota és életkora, akiknek az elsajátítási motivációját vizsgálták; a gyermekek száma az egyes csoportokban, valamint egy referenciaérték az adatok forrására.

Az ötödik fejezet szintén a DMQ 18 validitásához kapcsolódik, összefoglalja azokat a nemzetközi mérési eredményeket, amelyek több szempontból (a konvergencia, kritériumok, faktoriális és korrelációs szempontok alapján) alátámasztják a mérőeszköz érvényességét. A konvergencia érvényességét igazoló adatok kiemelkedően fontosak a pedagógiai munka szempontjából is, hiszen bizonyos mutatók előrejelezhetik az érdeklődés irányát, a kitartás mértékét vagy a nem neurotipikus

⁹ MORGAN és mtsai., 2017.

gyerekek rehabilitációjának tervezését is. A korrelációs vizsgálatok – szintén a pedagógia szempontjából jelentős – összefüggéseket tekintettek át az elsajátítási motiváció és az iskolai teljesítés, a szociális készségek vagy az egyes tantárgyi tudáshoz kapcsolható készségek (olvasás, matematika, természettudományok) fejlődésével kapcsolatban. Az összefüggés-vizsgálatok eredménye rámutat az elsajátítási motiváció előrejelző erejére, és arra, hogy a pedagógiai gyakorlatban milyen segítséget jelenthet ennek mérése, fejlesztése. Részletesebben a hatodik fejezet foglalja össze, hogy ezek az adatok milyen hatással lehetnek az oktatásra, és az emberi fejlődésről való tudásunkra.

A pedagógiai tervező munka szempontjából talán a legfontosabb kérdés, hogy miért is fontos az elsajátítási motiváció mérése és értékelése. A válasz az oktatás feladatának alapjaira reflektál. Az oktatás alapvető célja, hogy olyan gyakorlatot alakítson ki, amely jól illeszkedik a gyerekek fejlődési szintjéhez és (szocio)kulturális háttéréhez. Ennek nehézsége lehet, hogy minden gyermek elsajátítási motivációja más és más, ami jelentheti az életkori és a kulturális különbségeket. A magyar oktatásban nagyon fontos az a kutatási eredmény,¹⁰ ami rámutat arra, hogy a magyar iskolarendszerben csökkenő tendenciát mutat az elsajátítási motiváció mértéke, hiszen az osztályzatokkal, a tanári visszajelzésekkel az extrinzik jutalmak szerepe nő, mindez a tanulási motivációt negatívan befolyásolja, valamint ilyen hatással lehet a gyermek fejlődésére és iskolai sikerességére is. Az ide vonatkoztatható kulturális különbségek szerepe is kutatási eredmények¹¹ által vált egyértelművé, amelyben kínai és angol nyelvű mintákat hasonlítottak össze. Ebben az összehasonlításban a szülői értékelés szempontjából mutatkoztak különbségek főként az iskoláskorú gyerek alul- és felülértékelésében. Pedagógia szempontból az iskolai teljesítéssel való összefüggés bizonyítása jól ismert, hiszen több kutatás által igazolt, hogy az elsajátítási motiváció meghatározó előrejelzője a kognitív képességeknek.¹² Az, hogy a gyermek kitartson a kihívást jelentő feladatokban is, nemcsak az iskolai, hanem az életben való sikeresség szempontjából is fontos. A siker, az iskolai alkalmazkodás során azonban nemcsak kognitív, hanem affektív tényezőknél is múlik. Ezen a felismerésen alapul, hogy az elsajátítási motivációval kapcsolatos kutatások iránya a szociális kompe-

¹⁰ JÓZSA Krisztián: *Developing new scales for assessing English and German language mastery motivation*, In: Horváth József–Medgyes Péter (szerk.): *Studies in honour of Marianne Nikolov*, Lingua Franca Csoport, Pécs, 2014, 37–50. (Továbbiakban: JÓZSA, 2014.)

¹¹ JÓZSA Krisztián–WANG, Jun–BARRETT, C. Karen–MORGAN, George (2014): *Age and cultural differences in self-perceptions of mastery motivation and competence in American, Chinese, and Hungarian school age children*, Child Development Research, 2014, 1–16.
DOI: <https://doi.org/10.1155/2014/803061> (Továbbiakban: JÓZSA és mtsai., 2018.)

¹² JÓZSA Krisztián–D. MOLNÁR Éva: *The relationship between mastery motivation, self-regulated learning and school success: A Hungarian and wider European perspective*. In: BARRETT, C. Karen–FOX, Nathan A.–MORGAN, George A.–FIDLER, Deborah J.–DAUNHAUER, Lisa A. (szerk.): *Handbook of self-regulatory processes in development: New directions and international perspectives*, Taylor & Francis, New York and London, 2013, 265–304.

tenciával való összefüggések vizsgálatával bővül. A strukturális egyenletek modellezésével vizsgálták¹³ az elsajátítási motiváció affektív aspektusainak, a szociális elsajátítási motivációnak és a társadalmi-gazdasági státusznak (SES) a szerepét, a szociális készségeket pedig DIFER-rel értékelték.^{14, 15} Az elsajátítási motivációhoz kapcsolható szociális kitartás pozitívan előrejelezte a gyermekek szociális készségeinek szintjét, a kudarcral szembeni elutasítást pedig negatívan. A pedagógiai gyakorlat szempontjából szintén fontos kutatási eredmény,¹⁶ hogy az elsajátítási motiváció mértéke tantárgyspecifikus lehet. Az idevonatkozó vizsgálatban magyar és tajvani gyerekeket hasonlítottak össze. A magyar gyerekeknél az elsajátítási motiváció csökkent a 4. évfolyamtól a 8. évfolyamig minden vizsgált tantárgy (olvasás, matematika, természettudományok, angol mint idegen nyelv, művészet és zene) esetében, kivéve az angol nyelvet. Ezek a kutatási eredmények is hangsúlyozzák, mekkora a jelentősége van az elsajátítási motivációnak, és további kutatások megkezdését sürgetik.

A 7. fejezet a DMQ-vizsgálatok összehasonlítását mutatja be a neurotipikus és nem neurotipikus gyermekek körében. Az elsajátítási motivációt kulcsfontosságú fejlődési koncepcióként azonosították az Amerikai Nemzeti Tudományos Akadémia jelentésében,¹⁷ mely alátámasztja, hogy kiemelt jelentőségű az elsajátítási motiváció megismerésének lehetősége a pedagógusok, a szülők és a klinikai gyakorlatban dolgozók számára is. Ez a fejezet tekinti át azokat az aspektusokat, amelyek mérhetőek a DMQ segítségével, és fontosak lehetnek a fejlődési elmaradással küzdő vagy veszélyeztetett gyermekek fejlesztésében.

A 8. fejezet a DMQ 18 használatának lehetőségeit mutatja be a korai intervencióban és a sajátos nevelési igényű gyermekek oktatásában. A szakemberek számára segítséget jelenthet a megjelölt csoportba tartozó gyermekek elsajátítási motivációjának megismerésére, hiszen ezáltal a fejlesztési terv optimalizálása is megtörténhet. A fejlesztési cél elérésében fontos a megfelelő feladatok kiválasztása, támogatva ezzel, hogy a fejlesztésben résztvevő gyermek következetesen és élvezettel tudja végezni a feladatokat. Mindez a neurológiai károsodással vagy fejlődési rendellenességgel élők esetében is hasznos lehet ez az ismétlődő gyakorlás során. Az optimális feladatválasztásban a gyermek egyéni szintjéhez viszonyított közepes nehézségű feladatok a legalkalmasabbak, hiszen ezek képesek biztosítani a motiváció fenntartását. A feladatválasztást az egyes tanulók esetében segítheti

¹³ JÓZSA és mtsai., 2018.

¹⁴ NAGY József–JÓZSA Krisztián–VIDÁKOVICH Tibor–FAZEKASNÉ FENYVESI Margit: *Az elemi alapkészségek fejlődése 4–8 éves életkorban*, Mozaik, Szeged, 2004.

¹⁵ NAGY József–JÓZSA Krisztián–VIDÁKOVICH Tibor–FAZEKASNÉ FENYVESI Margit: *DIFER Programcsomag: Diagnosztikus fejlődésvizsgáló és kritériumorientált fejlesztő rendszer 4–8 évesek számára*, Mozaik, Szeged, 2004.

¹⁶ JÓZSA, 2014.

¹⁷ SHONKOFF, Jack P.–PHILLIPS, Deborah A.: *From neurons to neighborhoods: The science of early childhood development*, Washington DC, National Academy Press, 2000.

az elsajátítási motiváció megismerése. A könyv 9. fejezete módszertani útmutatót ad a kérdőívek fordításához, kulturális adaptációjához.

A kötet elméleti jelentőségét bizonyítja, hogy többféle befogadónak is biztosíthatja az elsajátítási motiváció fogalmi megismerését és mérési lehetőségét, kutatási eredményeit. Egyrészt a kutató olvasónak, akinek elsődleges célja a tudományos megismerés, másrészt a nevelésben, oktatásban érdekelt olvasó számára, akinek a saját munkája szempontjából elengedhetetlen az elsajátítási motiváció minél szélesebb körű ismerete. A fogalom megismerésének szerepét a könyvben is bemutatott kutatási eredmények támasztják alá, amelyek közül a legfontosabb, hogy az elsajátítási motiváció előrejelző szereppel bír a tanulási teljesítésben és az elsajátítási motiváció szintje fejleszthető. A könyv gyakorlati jelentősége pedig, hogy a melléklet tartalmazza a kérdőív a kisgyermek, az óvodások és az iskolások mérésére alkalmas változatát több nyelven. A tanulmánykötet szabadon letölthető.

Irodalom

- DOHERTY-BIGARA, Jennifer–GILMORE, Linda: *Development of the Dimensions of Adult Mastery Motivation Questionnaire*, The Australian Educational and Developmental Psychologist, 2015/32 (2), 142–157.
- GILMORE, Linda–ISLAM, Shaheen–YOUNESIAN, Sharifeh–BÚS Enikő–JÓZSA Krisztián: *Mastery motivation of university students in Australia, Hungary, Bangladesh and Iran*, Hungarian Educational Research Journal, 2017/7 (2.) 178–191.
- HASHMI, Shazia Iqbal–SEOK, Chua Bee–HALIK, Murnizam Hj: *Enhancing persistence on mastery tasks among young preschool children by implementing the “I Can” mastery motivation classroom program*. Hungarian Educational Research Journal, 2017/7 (2.) 127–141.
- JÓZSA Krisztián: *Az elsajátítási motiváció szerepe a kritériumorientált pedagógiában*, Új Pedagógiai Szemle, 2000/10. 78–82.
- JÓZSA Krisztián: *Developing new scales for assessing English and German language mastery motivation*, In: Horváth József–Medgyes Péter (szerk.): *Studies in honour of Marianne Nikolov*, Lingua Franca Csoport, Pécs, 2014, 37–50. (Továbbiakban: JÓZSA, 2014)
- JÓZSA Krisztián–BARRETT, C. Karen–JÓZSA Gabriella–MORGAN, A. George: *FOCUS teszt: új, számítógépalapú vizsgálati eszköz 3–8 éves gyermekek számára [FOCUS test: A new, computer-based assessment for 3–8-year-old children]*, Gyermeknevelés, 2019/7 (2–3.), 111–124.
- JÓZSA Krisztián–D. MOLNÁR Éva: *The relationship between mastery motivation, self-regulated learning and school success: A Hungarian and wider European perspective*. In: BARRETT, C. Karen–FOX, Nathan A.–MORGAN, George A.–FIDLER, Deborah J.–DAUNHAUER, Lisa A. (szerk.): *Handbook of self-regulatory processes in development: New directions and international perspectives*, Taylor & Francis, New York and London, 2013, 265–304.
- JÓZSA Krisztián–WANG, Jun–BARRETT, Karen–MORGAN, George A. (2014): *Age and cultural differences in self-perceptions of mastery motivation and competence in American, Chinese, and Hungarian school age children*, Child Development Research, 2014, 1–16.
DOI: <https://doi.org/10.1155/2014/803061>
- MACTURK, Robert H.–MORGAN, George A (szerk.): *Mastery motivation: Origins, conceptualizations and applications*, Norwood, NJ: Ablex, 1995.
- MORGAN, George A.–JÓZSA Krisztián–LIAO, Hua-Fang: *Introduction to the HERJ special issue on mastery motivation: Measures and results across cultures and ages*, Hungarian Educational Research Journal, 2017/7. (2.) 5–14.
- MORGAN, George. A.–LIAO, Hua-Fang–JÓZSA Krisztián (szerk.): *Assessing Mastery Motivation in Children Using the Dimensions of Mastery Questionnaire (DMQ)*, Sent István Egyetem, Gödöllő, 2020. <http://www.staff.u-szeged.hu/~jozsa/DMQbook.html>

- NAGY József–JÓZSA Krisztián–VIDÁKOVICH Tibor–FAZEKASNÉ FENYVESI Margit: *Az elemi alapkészségek fejlődése 4–8 éves életkorban*, Mozaik, Szeged, 2004.
- NAGY József–JÓZSA Krisztián–VIDÁKOVICH Tibor–FAZEKASNÉ FENYVESI Margit: *DIFER Programcsomag: Diagnosztikus fejlődésvizsgáló és kritériumorientált fejlesztő rendszer 4–8 évesek számára*, Mozaik, Szeged, 2004.
- SHONKOFF, Jack P.–PHILLIPS, Deborah A.: *From neurons to neighborhoods: The science of early childhood development*, Washington DC, National Academy Press, 2000.

Abstract

The aim of this review is to present a book published in English (not yet available in Hungarian translation), which focuses on defining and measuring mastery motivation and presents research done in this field. The editors of the book are renowned international researchers regarding the subject, thus the reader can acquire a uniquely complex perspective by reading the book. The target audience of the book is not only the research community, but also education professionals, as the appendix includes the measurement instruments tested and developed in their research on mastery motivation, which are also suitable for measuring young children, preschoolers and school children. It also highlights the importance of the concept through research findings: mastery motivation predicts student achievement. In addition recent research has proved its significance from the point of view of pedagogical design by showing that it can be developed and improved.

